

УДК 327:351.86

DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2024/1-9/11>

Денис ЛИСОВ, асп.
ORCID ID: 0009-0001-3131-2395
e-mail: denyslysov@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Вступ. Запропоноване до уваги наукове дослідження спрямоване на: аналіз і визначення основних умов, чинників та елементів формування світового порядку, таких як глобалізаційні процеси, баланс сил, баланс національних інтересів та легітимність; висвітлення ключових аспектів цієї проблематики в глобальній політичній системі та геополітичній обстановці на тлі сучасних трансформацій світового порядку. Досліджуються важливі питання, які стосуються впливу глобальних та інших цивілізаційних чинників на динаміку політичних відносин між країнами, стратегій забезпечення стабільності та розв'язання конфліктів. У контексті складності сучасних міжнародних відносин, критичних розбіжностей з питань світоглядних позицій, цінностей та ідентичності, зростаючої глобалізації, загострення світових криз та появи нових загроз і викликів планетарного масштабу основною метою цього дослідження є визначення передумов, ключових факторів, чинників та складових, які впливають на формування стабільного й ефективного світового порядку, розроблення рекомендацій для подальших досліджень цієї тематики та необхідних практичних кроків.

Методи. У статті використано низку загальних та спеціальних методів наукового дослідження. Літературний і контент-аналіз та критичний огляд джерел, аналіз думок експертів та політичних діячів дали змогу виділити ключові аспекти й тенденції, які стосуються теми дослідження. Метод кейс-стаді було використано для дослідження конкретних ситуацій та історичних прикладів змін у геополітичній обстановці і їх впливу на трансформаційні процеси у світовому порядку. Порівняльний аналіз вибраної інформації та системний підхід дали можливість зрозуміти взаємозв'язки та вплив різних передумов і компонентів на формування стійкого світового порядку. Метод моделювання був застосований для визначення абстрактних форм бажаного результату.

Результати. У статті були проаналізовані нинішня геополітична обстановка та безпекове середовище у світі. Виокремлені сучасні тенденції у глобалізаційних процесах та основні передумови трансформації світового порядку, визначені головні проблемні питання, вирішення яких є необхідною умовою формування ефективної системи світового порядку та забезпечення її життєздатності і стійкості. Досліджено взаємозалежність між елементами зазначеної системи та іншими чинниками соціальної організації, вплив на них, у тому числі, культурного та ідеологічного факторів. Результати дослідження вказують на те, що основними категоріями зазначеної проблематики є легітимність, баланс сил і баланс національних інтересів. Основою проблематики постають питання досягнення легітимності світового порядку та балансу національних інтересів держав в умовах відсутності загального консенсусу світового співтовариства та непорозуміння у світоглядних концепціях, загальноприйнятих базових цінностях, принципах та цілях загального розвитку.

Висновки. Дослідження акцентує увагу на необхідності збереження балансу між національними інтересами і глобальними потребами людства та на утвердження легітимності всього каркасу світового порядку. Співробітництво та формування міжнародної системи на основі взаємоповаги та взаємозалежності є ключовими елементами успішності процесу досягнення поставленої мети. Важливим завданням для всього світового співтовариства є пошук реальних можливостей та дієвих механізмів гармонізації та збалансування національних інтересів держав, цінностей і світоглядних концепцій націй та народів в умовах глобальних викликів і загроз.

Ключові слова: геополітика, світовий порядок, глобалізація, баланс сил, національні інтереси, зовнішня політика.

Вступ

Актуальність дослідження. Тематика формування стійкого світового порядку, особливо після початку повномасштабної війни російської федерації проти України в 2022 р., яка почала набувати значної ваги у політичному та науковому житті майже всіх без винятку суспільств нашої планети, є надзвичайно важливою в сучасному геополітичному та гео економічному контекстах. Зі зростанням глобалізаційних процесів, розвитком технологій, світових торговельних мереж і впливу міжнародних відносин, конфліктів та їх наслідків на життя кожної держави стає очевидним, що питання стійкого світового порядку будуть ставати дедалі актуальнішими.

Сучасний світ переживає період глибоких трансформацій у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах. Глобалізація, стрімкий технологічний розвиток, геополітичні зрушення, економічні перетворення та інші чинники і фактори створюють нові умови для всіх суб'єктів світового співтовариства та впливають на зміст і сутність розвитку взаємовідносин між ними. У цьому контексті актуальним є дослідження теоретичних аспектів умов формування й компонентів світового порядку, його побудови та існування. Слід зазначити, що різноманітні глобальні виклики, включаючи пандемії, кліматичні зміни, торговельні і політичні конфлікти

та технологічні революції, суспільні зміни та загрози безпеці всього людства потребують аналізу й адаптації національних стратегій. Однак важливо забезпечити баланс між національними інтересами країн і спільними глобальними завданнями для досягнення стабільності та взаєморозуміння.

Національні інтереси та геополітичні стратегії держав, перебуваючи під впливом низки вищезначених складних викликів, спричиняють розвиток протекціонізму у світі та відсторонення всіх міжнародних акторів від прийняття відповідальності за вирішення загальнолюдських питань. Могутні держави, які мають вагомий вплив на геополітичні процеси, зосередились здебільшого на розв'язанні своїх внутрішніх проблем та на просуванні своїх національних інтересів зі стратегіями на кілька десятиліть уперед. За таких обставин у світі породжується загальне середовище конкуренції та ворожості, об'єднання суб'єктів заради сили і влади, а питання виживання нинішньої цивілізації відсуваються на другий чи навіть на третій план. Важливість збереження балансу між силами та національними інтересами, інтересами країн та загальнолюдськими завданнями за таких умов надзвичайно висока. Але відмінність стратегій і підходів країн до цього балансу може визначити стан

© Лисов Денис, 2024

міжнародних відносин та міждержавну взаємодію у найближчому майбутньому. Отже, проблема пошуку балансу інтересів стає актуальною не лише для окремих країн, а й для міждержавних альянсів та міжнародних організацій.

Дослідження цієї проблематики дасть змогу отримати важливі уроки та відповіді на запитання про те, які передумови та компоненти справляють позитивний вплив на формування світового порядку, як можна ефективно впливати на міжнародні відносини і сприяти стабільності у світі.

Зазначене дослідження є важливим для вчених, політиків, громадськості та публічних лідерів, оскільки воно дає можливість зрозуміти, як спільні зусилля можуть сприяти створенню світу, в якому кожна країна може розцвітати та розвиватися на загальне благо.

Мета статті полягає в аналізі та розумінні складних процесів формування світового порядку в сучасний період. Дослідження спрямоване на виокремлення основних умов та компонентів формування стійкого світового порядку, таких як баланс сил, баланс національних інтересів та легітимність, на висвітлення ключових аспектів цієї проблематики. Основним завданням є виявлення та аналіз ключових умов, чинників, факторів і компонентів, що впливають на стан і перспективи світового порядку; виявлення ключових аспектів балансу між національними інтересами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування нового світового порядку давно перебуває в центрі уваги багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Окремо можна виділити внесок школи кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Науковці кафедри – Н. Клименко, Т. Паламарчук, Г. Ситник, Є. Таран – досліджували питання національних інтересів, глобалізаційних змін та викликів, генезу трансформації світового порядку. Інші вітчизняні науковці та дослідники, такі як Л. Герасіна, В. Горбулін, О. Дашевська, В. Манжол, Н. Матвійчук, І. Поліщук, О. Резнікова, М. Сунгуровський, М. Шевченко та ін. вивчали тематику балансу сил і геополітичних зрушень, впливу глобалізаційних і геополітичних чинників на національну безпеку та зовнішню політику; ролі й залежності позиції суб'єкта міжнародних відносин від його потужності; досліджували стратегічні орієнтири міжнародних акторів у напрямі зміцнення міжнародної безпеки і миру; діяльність міжнародних інституцій безпеки в умовах трансформації світового порядку.

Дослідження зарубіжних науковців, у свою чергу, також висвітлюють означену тематику в окремому аспекті цього питання. Так, у праці "The Tragedy of Great Power Politics" Дж. Міршгаймер (Mearsheimer, 2001) розглядає проблему дисбалансу сил і підкреслює, що національні інтереси є основною мотивацією великих держав у міжнародних відносинах. Один із важливих внесків у розробку цієї теми належить науковцю Дж. Най (Nye, 2004), який у своїх дослідженнях акцентує увагу на поняттях "м'яка сила" та "тверда сила" в міжнародних відносинах. У своїй книзі "Soft Power: The Means to Success in World Politics" Nye аналізує вплив "м'якої сили" на формування світового порядку. Дослідник С. Хантингтон (Huntington, 2018) є автором численних праць, включаючи його важливу роботу "The clash of civilizations and the remaking of world order". У цій книзі він висловив тезу про те, що в сучасному світі основні

конфлікти відбуваються між цивілізаціями з різними культурними та релігійними традиціями. Дослідник запропонував концепцію "зіткнення цивілізацій", яка передбачає, що саме зіткнення між цивілізаційними парадигмами буде головною причиною конфліктів у світі в майбутньому. Г. Кісінджер (Kissinger, 2019) у своєму дослідженні "World Order" висловлює вагомі думки та аналіз щодо умов та компонентів формування світового порядку в сучасний період. Він аналізує роль ключових гравців у міжнародних відносинах, особливо великих держав, і їхні взаємини, що впливають на геостратегічні конфігурації та структуру світової системи; називає основні елементи та умови, принципи й історичний контекст формування каркасу світового порядку. Ф. Фукуяма (Fukuyama, 2022), у роботі "Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalisation of Democracy" пропонує значущі думки та аналіз, які стосуються чинників і факторів, які впливають на світовий порядок, такі як: ліберальна демократія, роль інституцій, економічна стабільність та розвиток, глобальні виклики і спільна відповідальність. А у своїй книзі "Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment" він аналізує важливі аспекти сучасного суспільства, зокрема роль ідентичності та потреби в гідності у формуванні політичного та соціокультурного порядку (Fukuyama, 2022).

Аналізуючи тематику дослідження, необхідно зазначити про вагомий внесок і таких науковців, як: R. Cox, J. Ikenberry, W. Jeffrey Legro та A. Moravcsik, R. Haass, R. Keohane, C. Kupchan, M. Naím, C. Volk, M. Sheehan, F. Zakaria, З. Бжезінський та ін.

Зазначені дослідники підкреслюють важливість подальшого вивчення та аналізу різних аспектів теми, зокрема розробки нових стратегій взаємодії між державами, пошуку механізмів урегулювання конфліктів та сприяння розвитку стійкого світового порядку.

Об'єктом дослідження є світовий порядок.

Основною метою дослідження є визначення основних передумов, ключових факторів та чинників, які впливають на формування світового порядку та його складових, забезпечують його життєздатність і стійкість.

Методи

Під час дослідження використано низку загальних та спеціальних методів: літературний і контент-аналіз та критичний огляд джерел (аналіз літератури, включаючи книги, наукові статті, звіти, офіційні повідомлення та інші джерела, пов'язані з темою дослідження, огляд та виділення ключових аспектів і тенденцій, які стосуються теми дослідження); аналіз думок експертів і політичних діячів (дослідження та аналіз поглядів відомих експертів, політичних аналітиків та діячів на тему дослідження, аналіз їхніх доводів та пропозицій); кейс-стаді (вивчення конкретних кейсів та історичних прикладів формування світового порядку в різні періоди історії, розгляд їхніх особливостей, труднощів та успіхів для виділення ефективних підходів і стратегій); порівняльний аналіз вибраної інформації; системний аналіз та моделювання (застосування системного аналізу для розуміння взаємозв'язків та впливу різних компонентів на формування стійкого світового порядку. Використання моделювання для визначення абстрактних форм бажаного результату).

Результати

Ще в середині ХХ ст. вчений Дж. Міршгаймер у своїй праці "The Tragedy of Great Power Politics" зазначав, що національні інтереси мають бути основою взаємодії держав у міжнародних відносинах, але водночас

необхідно шукати компроміси для підтримання стабільності та миру (Mearsheimer, 2001). Проте існує нерозв'язана проблема щодо забезпечення балансу інтересів в умовах розмежування впливу між сильними державами і їх відповідальності перед людством за збереження всієї цивілізації.

Р. Хаас у своїх працях досліджував процеси та явища, пов'язані із міжнародним та світовим порядком. Зокрема, у своїй книзі "Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу" він зазначив, що міжнародний порядок можна розуміти як комплекс зусиль різних держав, спрямованих на те, щоб не допускати використання військової сили для досягнення зовнішньополітичних цілей (Хаас, 2019, с. 47). Сучасний же світовий порядок він окреслює як такий, що ґрунтується на принципі "суверенних зобов'язань" – це зобов'язання держави перед іншими державами і через них – перед громадянами інших держав (Хаас, 2019, с. 261).

На думку Г. Кісінджера, саме геополітичні реалії підкреслюють важливість геополітичних факторів у формуванні світового порядку. За концепцією вченого, будь-який із названих вище рівнів порядку базується на двох компонентах – сукупності загальноприйнятих правил, що визначають межі допустимих дій, і на балансі сил, необхідному для стримування в умовах порушення правил, що не дозволяє одній політичній одиниці підкорити собі всі інші (Кісінджер, 2019, с. 17). Фактично він виокремлює легітимність (самого порядку) та баланс сил як два основних компоненти життєздатності світового порядку. Легітимність світового порядку автор пов'язує із парадигмою свободи і зазначає, що будь-який світовий порядок, щоб виявитися життєздатним, має сприйматися як справедливий – не лише лідерами, а й простими громадянами (Кісінджер, 2019, с. 16). На думку Кісінджера, світовий порядок, щоб мати компоненту у вигляді легітимності, – ні в якому разі не може бути нав'язаним, щоб відповідати людській природі у прагненні до свободи.

Про важливість задоволення прагнення осіб до свободи та гідності з метою підтримання політичного та соціального порядку у суспільстві зазначає і Ф. Фукуяма у своїй праці "Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості". Аналізуючи історичні події в Європі та світі, які супроводжувались революціями XIX ст., кольоровими революціями XX ст. та революції гідності (зокрема і Революцію гідності в Україні) він зазначає, що світ, у якому визнавалася гідність тільки незначної групи людей, поступиться світу, що ґрунтується на принципі гідності кожного (Фукуяма, 2022, с. 49).

З такими твердженнями зазначених науковців можна цілком погодитись і зробити висновок про те, що нехтування таким важливим чинником, як легітимність (самого світового порядку), при формуванні нового світового порядку може бути фатальною помилкою.

Легітимність (від лат. *legitimus* – згідно із законами, правомірний, законний) – здатність того чи іншого політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади (Штанько та ін., 2007, с. 277).

Важливо зазначити, що легітимність влади супроводжується наявністю консенсусу щодо основних цілей і цінностей розвитку (Штанько та ін., 2007, с. 80).

Натомість, як вбачається з аналізу нинішньої геополітичної ситуації, вищі інституції міжнародних

організацій, покликані відстоювати каркас міжнародної правової системи та забезпечувати мирне існування людства на планеті, не справляються із поставленим завданням. Часті випадки грубого порушення норм міжнародного права на світовій арені можуть свідчити про наднизький рівень легітимності нинішнього світового порядку в сучасних умовах. Легітимність знижується за умови зростання недовіри до вказаних інституцій або до дій чи процесів, які ними ініціюються. Аналіз сучасного геополітичного середовища та політичних процесів у світі дає змогу виокремити такі чинники і фактори, які впливають на зниження рівня легітимності світового порядку. Так, цинічна політика подвійних стандартів у міжнародних відносинах, відсутність зусиль світового співтовариства у конвергенції у сферах інтересів, цінностей та світогляду; "нецивілізована" недостатньо контрольована, а іноді підтримувана певними силами діяльність фінансово-економічних центрів, транснаціональних компаній тощо, які не залучені до відповідальності за долю людства (хоча їхній вплив на глобальні процеси часто значно більший за вплив деяких державних та міждержавних суб'єктів міжнародної політики) – безперечно, призводить до фрустраційних процесів та до розчарування нинішнім світовим порядком.

Слід зазначити, що обидва згаданих вище дослідники – Г. Кісінджер та Ф. Фукуяма – вказують у своїх працях на те, що стійкий світовий порядок потребує певних структур та правил, які забезпечують стабільність у міжнародних відносинах. Крім того, Кісінджер акцентує увагу на ролі міжнародних організацій та установ у його формуванні. Ф. Фукуяма у своїй книзі "Політичний порядок і політичний занепад" звертає увагу на важливість інституцій у формуванні стійкого світового порядку, аналізує роль міжнародних організацій, угод та правових структур у забезпеченні міжнародної співпраці та управлінні конфліктами, акцентує увагу на дотриманні балансу між інтересами суспільства і держави як окремої інституції.

Проте в роботах цих двох науковців є і категоричні відмінності у підходах до визначення основних умов та елементів формування світового порядку. Якщо концепція життєздатності світового порядку у Г. Кісінджера базується на легітимності та балансі сил, то Ф. Фукуяма також приділяє важливу увагу й теорії конвергенції, звертаючись до аспектів внутрішнього світу індивідуума та до загальнолюдських цінностей. Крім того, він підкреслює значущість економічної стабільності та розвитку для формування стійкого світового порядку, ефективного господарювання, рівного розподілу можливостей та звернення до інтересів усіх акторів взаємовідносин, що сприяє забезпеченню економічної безпеки та міжнародній гармонії.

Подібної думки дотримується дослідник Дж. Най. Учений у своїй праці "Soft Power: The Means to Success in World Politics" визначає "м'яку силу" як здатність впливати на інших через привабливість, позитивний вплив культури, ідей та цінностей, а не через використання військової або економічної потужності. Ця концепція відкриває новий підхід до балансу сил у міжнародних відносинах, де не тільки важливо мати економічний та військовий потенціал, а й використовувати "м'яку силу" для привернення інших країн до своїх інтересів. У своїх роботах Дж. Най також висловлює думку про необхідність розробки комплексних підходів до балансу сил, які враховували б економічний, політичний, культурний та інші

аспекти, вказує на важливість співпраці та діалогу між державами для досягнення спільних цілей та розробки ефективних механізмів урегулювання міжнародних конфліктів. Проте необхідно відзначити, що в роботах науковця є певні обмеження та не вирішені аспекти. Він зосереджується переважно на впливі "м'якої сили" і менше акцентує увагу на важливості традиційних елементів національних інтересів та геополітичної динаміки (Nye, 2004).

Аналізуючи вищевикладене, можна погодитись із названими науковцями у тому, що важливим компонентом формування світового порядку, крім легітимності і балансу сил, є дотримання балансу національних інтересів суб'єктів міжнародних відносин та балансу між ними і глобальними інтересами людства, які, у свою чергу, нерозривно пов'язані з категоріями: "цінності" та "світогляд".

Дослідник С. Гангтінгтон у своїй праці "Зіткнення цивілізацій" розглядає процес формування світового порядку крізь призму культурних та цивілізаційних розбіжностей, підкреслюючи, що різноманітність концепцій світогляду може впливати на стосунки та взаємодію між суб'єктами міжнародних відносин. Він вказував на можливість виникнення конфліктів на основі релігійних, культурних та ідеологічних розбіжностей, які можуть стати на шляху до забезпечення балансу інтересів і взаємодії між країнами та народами світу (Хантінгтон, 2018). Дослідження С. Гангтінгтона може слугувати додатковим підґрунтям для аналізу та обговорення теми світового балансу та аналізу умов, чинників і факторів формування нового світового порядку. Вказані фактори розглядав і Г. Кісінджер у своїй праці "Світовий порядок", зазначаючи про кардинальні розбіжності між західним і незахідним підходами до світового порядку, і що для різних культур реальність, у тому числі геополітична, виступає по-різному (як зовнішнє для спостерігача, коли пізнання її полягає у фіксації і класифікації даних – чим точніше, тим краще, і що успіх політики залежить від правильної оцінки існуючих реалій та тенденцій / або як внутрішнє по відношенню до спостерігача і що окреслюється відповідно до психологічних, філософських чи релігійних переконань) (Кісінджер, 2019, с. 484).

Дія зазначених вище факторів впливу на взаємини між індивідами, соціальними групами, державами і народами чітко прослідковується і в сучасній геополітичній обстановці, відіграючи явно негативну роль у процесі формування стійкого світового порядку. Так, крім оцінки явищ явно реалістичного характеру, "гостро відчувається необхідність масової трансформації особистості, суспільних та індивідуальних пріоритетів, акцентування миротворчого спрямування активності та підтримка творчого розмаїття (включаючи й основи інакодумства, вивчення історичних альтернатив). Потрібна послідовна ліквідація інструментів залежності прийняття рішення від особистого та групового егоцентризму, позбавлення олігархату, корумпованого чиновництва, мілітаристів, etc. можливості історичного рвану" (Шедяков, 2023).

Бездіяльність колишнього та нинішнього глобального ладу, а особливо численних міжнародних організацій, була наочно продемонстрована під час військової агресії російської федерації проти України ще в 2014 р. Очевидно, що агресія, спрямована проти України, має важливі наслідки, які виходять за межі регіону, і впливає на весь європейський континент та глобальну безпеку. Аналізуючи події, які відбуваються на Близькому

Сході, особливо в 2023 р., можна стверджувати, що російська агресія розпочала період геополітичних турбулентностей, який відзначається місцевими та глобальними кризами і війнами з непередбачуваними наслідками. Руйнування та дискредитація системи сучасного світового порядку російським керівництвом супроводжувалися своєрідним "тестуванням" на міцність міжнародних структур у сфері безпеки та військово-політичних альянсів. Російська війна проти України викликала чинники та потенційні негативні наслідки дисбалансу сил на світовій арені та стала певного роду точкою перегляду світового порядку та всього безпекового середовища. Так, 20 жовтня 2023 р. Президент США Джо Байден під час виступу на приватному передвиборчому прийомі висловився про те, що старий світовий порядок, який діяв 50 років, уже видихнувся і світ потребує нового.

Важливою передумовою формування нового світового порядку є глобалізаційні процеси. У свою чергу, сучасний світ має справу з великою кількістю викликів, які ставлять під загрозу світовий порядок. Серед них необхідно виділити сучасні війни, загрози ядерного світового конфлікту, трансформацію міжнародного тероризму та небезпеки кібератак, загрози кліматичного характеру та енергетичної кризи, необхідність забезпечення стабільності світових економічних та фінансових систем, тотальну соціальну нерівність, пандемії тощо.

Зростаюча економічна нестабільність має потенційно серйозні наслідки для глобального порядку. Великі міжнародні борги, торговельні конфлікти та економічна нерівність можуть спричинити різного роду кризові явища, які суттєво вплинуть на світову економіку в негативному аспекті. Зростаючий вплив нових технологій на економіку та суспільство становить ще один серйозний фактор, що визначає сучасний світ.

Глобалізаційні процеси створили нові виклики для держав, які пов'язані із питанням збалансування національних інтересів із глобальними економічними та суспільними змінами у світі.

Щодо інших передумов формування нового світового порядку необхідно звернути особливу увагу ось на що. Одним із головних напрямів розвитку світового науково-технічного прогресу є розробка нових технологій, які можуть бути використані в різних галузях, включаючи військову техніку, медицину, енергетику та ін. Однак використання цих технологій може стати загрозою для світової безпеки, якщо вони потраплять у неправильні руки (терористичні організації, деспотичні уряди тощо). Також можуть виникнути ризики з використанням технологій, які можуть стати зброєю масового знищення або викликати інші загрози для безпеки людства. Одним з основних викликів, пов'язаних із науково-технічними розробками, є бурхливий розвиток штучного інтелекту. Цей розвиток може мати великий вплив на різні сфери життя, включаючи економіку, соціальну сферу та військову діяльність. Штучний інтелект може бути використаний для розв'язання складних проблем, але водночас може стати великою загрозою, якщо його використання не буде контролюватись належним чином.

З приводу викладеного справедливо зазначає Ю. Харарі у своїй книзі "21 урок для 21 століття": "Ба більше, тоді як ядерна війна й зміни клімату загрожують лише фізичному виживанню людства, проривні технології можуть змінити саму природу людства" (Харарі, 2023, с. 160). Тобто основним завданням для людства буде впоратись із тими потрясіннями та кардинальними змінами

у житті суспільства, які докорінно можуть змінити звичну нам природу суспільної організації та життєдіяльності.

Очевидно, що подолання таких викликів можливе лише за співпраці всього світового співтовариства, яке повинно об'єднатись заради досягнення поставленої глобальної мети – продовження історії нинішньої цивілізації.

Дискусія і висновки

Дослідження основних передумов та елементів, чинників і факторів світового порядку набуває особливої актуальності. Спроможність знаходити компроміси та спільні рішення, які враховують інтереси всіх учасників світового співтовариства, є важливою передумовою для створення стійкого й ефективного міжнародного порядку. Розвиток нових стратегій та механізмів вирішення конфліктів та забезпечення спільної безпеки є критичним завданням для всього світового співтовариства. Явно виражена потреба в удосконаленні методів управління конфліктами, підходів до забезпечення справедливості та спільного розвитку, відповідального співіснування, а також у виявленні можливостей для побудови стійкого світового порядку.

Відкритим залишається питання саме пошуку тієї "золотої середини" балансів (з урахуванням основних умов, чинників, факторів і необхідних елементів), яка б гармонійно підтримувала та природньо цементувала світовий порядок. Вищевикладений аналіз чітко наводить на розуміння необхідності забезпечення синтетично-синергічного підходу до процесу формування ефективного світового порядку.

Дослідження дає чітке розуміння основних умов, елементів, компонентів, чинників і факторів формування стійкого світового порядку. Роботи зазначених вчених та аналіз сучасної парадигми міжнародних відносин, геополітичної обстановки у світі вказують на те, що такими основними категоріями є легітимність, баланс сил і баланс національних інтересів. Важливим завданням тут постає досягнення загальної легітимності без порозуміння у світоглядних концепціях, питаннях загальноприйнятих базових цінностей, принципів та цілей загального розвитку. Відсутність легітимності призводить до відсутності зобов'язань, які виконуються суверенними суб'єктами по своїй волі.

Поняття "баланс сил" у політичній науці є однією з основних концепцій, що досліджує взаємовідносини між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин. Важливо зрозуміти, що баланс сил не є статичним поняттям. Він змінюється відповідно до геополітичних, економічних та соціокультурних трансформацій. Національні інтереси, у свою чергу, визначають мету та стратегії кожної конкретної країни в окремий період її життєдіяльності. Сучасні глобальні трансформації, спричинені технологічним прогресом, геополітичними змінами та економічними перетвореннями, породжують складні виклики та можливості. Розуміння цих трансформацій дає змогу аналізувати нові фактори, які впливають на баланс національних інтересів. Важливим у цьому контексті є питання досягнення балансу національних інтересів держав, передумови, конкретні методи та практичні інструменти для його досягнення, які на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими та розробленими у зазначених розвідках.

З аналізу наукових робіт учених, які досліджували питання, наближені за своїм змістом до тематики

означеного дослідження, вбачається певна дискусія серед науковців стосовно важливості концепцій балансу сил та балансу національних інтересів у підходах до процесу формування стійкого світового порядку. Реалії сьогодення та висновки цієї роботи доводять, що саме синергія підходів – внутрішнього і зовнішнього, реалізму та ідеалізму, ідентичності, солідарності, універсальності тощо – може мати вдалий результат у прагненні до стабільного миру та безпеки у світі.

У подальших дослідженнях необхідно відкрити внутрішню і зовнішню перспективи на питання трансформації світового порядку та пошуку зазначених балансів і досягнення легітимності, що може сприяти розробці більш обґрунтованих стратегій та політичних рішень для забезпечення стійкості, рівноваги і співпраці між державами в умовах сучасного мінливого глобалізованого світу і нестабільного порядку.

За результатами цієї наукової роботи вбачається потреба в подальшому більш глибокому дослідженні саме взаємозв'язку, симбіозу та можливості гармонізації виокремлених нами категорій, а особливо таких як: національні інтереси держав і їх баланс, цінності (як національні, так і загальнолюдські), світогляд, легітимність – у контексті формування та забезпечення стійкого світового порядку. Актуальним постає застосування до зазначеної проблематики аксіологічного методу дослідження.

Майбутні наукові розвідки також мають акцентувати увагу на впливі процесів глобалізації на національні інтереси в конкретних регіонах і країнах. Необхідно дослідити можливості та механізми для держав успішно збалансувати свої національні інтереси в умовах глобальних викликів та змін у світовому порядку.

Науково-технічний прогрес стає все більш інтенсивним, забезпечуючи великі можливості для розвитку нашої цивілізації. Проте разом із можливостями виникають і ризики, пов'язані з негативним впливом на світову безпеку. Зазначене спонукає та зобов'язує кожного дотичного до цих сфер бути відповідальним за свою діяльність перед усім людством, а відповідні системи, інституції та організації впроваджувати дієві механізми управління такими розробками на глобальному міждержавному рівні.

Результати дослідження засвідчили, що співробітництво та формування міжнародної системи на основі взаємоповаги та взаємозалежності є ключовими елементами успішного формування стабільного світового порядку. Правильно сплановані кроки можуть допомогти створити більш стійку та справедливую систему такого порядку, а аналіз ролі великих та потужних держав у розвитку всієї цивілізації дасть змогу розробити рекомендації для покращення взаємодії між ними з метою забезпечення стабільності та запобігання конфліктам. Дослідження історичного контексту допоможе врахувати безцінний досвід минулих епох для уникнення подібних помилок у подальшому та оптимізації стратегій усіх акторів світового співтовариства.

Отже, підсумовуючи, можна бути солідарним із Харарі, який, говорячи про цінності і національні інтереси держав крізь призму патріотизму та пошановування унікальності своєї нації, відмітив: "Однак, якщо ми хочемо вижити й процвітати, у людства залишається єдиний варіант вибору – доповнити таку місцеву відданість значними зобов'язаннями перед глобальною спільнотою" (Харарі, 2023, с. 165).

Список використаних джерел

- Киссинджер, Г. (2019). *Мировой порядок*. РДЦ-Алматы.
- Сунгуровський, М. (2014). *Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту*. <https://razumkov.org.ua/statti/geopolitychnyi-analiz-balansu-syl-i-zmin-u-nomu-na-foni-rosiiskoukrainskogo-konfliktu>
- Фукуяма, Ф. (2022). *Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості*. Наш формат.
- Фукуяма, Ф. (2022). *Політичний порядок і політичний занепад*. Наш формат.
- Хаас, Р. (2019). *Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу*. Основи.
- Хантінгтон, С. (2018). *Столкновение цивилизаций*. KazBook Trade.
- Харарі, Ю. (2023). *21 урок для 21 століття*. Букшеф.
- Штанько, В. І., Чорна, Н. В., Авксентьева, Т. Г., & Тіхонова Л. А. (2007). *Політологія*. "Фірма "ІНКОС", Центр учбової літератури.
- Шедяков, В. (2023). *Створення нового світового порядку і реструктурування міжнародних відносин: розуміння, прогностика, конструктивний вплив*. I International Scientific and Theoretical Conference "Modern vision of implementing innovations in scientific studies". Collection of Scientific Papers "SCIENTIA". <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/840>
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company. <https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5526008/course/section/6018533/MEARSHEIMER%20J.%20%282001%29.%20The%20Tragedy%20of%20Great%20Power%20Politics%20-%20Cap%202.pdf>
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs. https://www.academia.edu/37597511/Soft_Power_The_Means_To_Success_In_World_Politics_Josep_S_Nye

References

- Fukuyama, F. (2022). *Identity. The need for dignity and the politics of resentment*. Our format [in Ukrainian].

- Fukuyama, F. (2022). *Political order and political decline*. Our format [in Ukrainian].
- Haas, R. (2019). *A shaken world. American foreign policy and the crisis of the old order*. Osnovy [in Ukrainian].
- Harari, Y. (2023). *21 lessons for the 21st century*. Bookshef Publishing House [in Ukrainian].
- Huntington, S. (2018). *Clash of civilizations*. KazBook Trade [in Russian].
- Kissinger, G. (2019). *World order*. RDC-Almaty [in Russian].
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company. <https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5526008/course/section/6018533/MEARSHEIMER%20J.%20%282001%29.%20The%20Tragedy%20of%20Great%20Power%20Politics%20-%20Cap%202.pdf>
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs. https://www.academia.edu/37597511/Soft_Power_The_Means_To_Success_In_World_Politics_Josep_S_Nye
- Shedyakov, V. (2023). *Creation of a new world order and restructuring of international relations: understanding, prognosis, constructive influence*. I International Scientific and Theoretical Conference "Modern vision of implementing innovations in scientific studies". Collection of Scientific Papers "SCIENTIA". <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/840> [in Ukrainian].
- Shtanko, V. I., Chorna, N. V., Avksentieva, T. G., & Tikhonova, L. A. (2007). *Politology. Tutorial*. "INKOS" Publishing House, Center for Educational Literature [in Ukrainian].
- Sungurovsky, M. (2014). *Geopolitical analysis of the balance of power and changes in it against the background of the Russian-Ukrainian conflict*. <https://razumkov.org.ua/statti/geopolitychnyi-analiz-balansu-syl-i-zmin-u-nomu-na-foni-rosiiskoukrainskogo-konfliktu> [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 27.11.23

Прорецензовано / Revised: 18.12.23

Схвалено до друку / Accepted: 25.12.23

Denys LYSOV, PhD Student

ORCID ID: 0009-0001-3131-2395

e-mail: denyslysov@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BASIC PREREQUISITES AND COMPONENT FORMATIONS WORLD ORDER

Background. This scientific research is aimed at the analysis and determination of the main conditions, factors and elements of the formation of the world order, such as globalization processes, the balance of forces, the balance of national interests and legitimacy; to highlight the key aspects of this issue in the global political system and geopolitical situation against the background of modern transformations of the world order. Important issues related to the impact of global and other civilizational factors on the dynamics of political relations between countries, strategies for ensuring stability and conflict resolution are studied. In the context of the complexity of modern international relations, critical disagreements on worldview positions, values and identity, growing globalization, aggravation of world crises and the emergence of new threats and challenges of a planetary scale, the main purpose of this study is to determine the prerequisites, key factors, factors and components that influence on the formation of a stable and effective world order, the development of recommendations for further research on this topic and the necessary practical steps.

Methods. The article uses a number of general and special methods of scientific research. Literary and content analysis and critical review of sources; analysis of the opinions of experts and political figures - made it possible to highlight key aspects and trends related to the research topic. The case study method was used to study specific situations and historical examples of changes in the geopolitical environment and their impact on transformational processes in the world order. The comparative analysis of the selected information and the systematic approach made it possible to understand the interrelationships and the influence of various prerequisites and components on the formation of a sustainable world order. The modeling method was applied to determine the abstract forms of the desired result.

Results. The current geopolitical situation and security environment in the world were analyzed in the article. Modern trends in globalization processes and the main prerequisites for the transformation of the world order are highlighted, the main problematic issues are identified, the solution of which is a necessary condition for the formation of an effective system of the world order and ensuring its viability and stability. The interdependence between the elements of the specified system and other factors of social organization, their influence on including the cultural and ideological factor. The results of the study indicate that the main categories of the mentioned issues are legitimacy, balance of power and balance of national interests. The basis of the problem is the issue of achieving the legitimacy of the world order and the balance of national interests of states in the absence of a general consensus of the world community and misunderstandings in worldview concepts, generally accepted basic values, principles, and goals of general development.

Conclusions. The study focuses on the need to maintain a balance between national interests and the global needs of humanity, and on establishing the legitimacy of the entire framework of the world order. Cooperation and the formation of an international system based on mutual respect and interdependence are key elements of the success of the process of achieving the set goal. An important task for the entire world community is the search for real opportunities and effective mechanisms for harmonizing and balancing the national interests of states, values and worldview concepts of nations and peoples in the face of global challenges and threats.

Key words: geopolitics, world order, globalization, balance of power, national interests, foreign policy.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.